

Ks. MIECZYŚLAW MIKOŁAJCZAK

Wrocław–Gorzów Wlkp.

Obietnica zbawienia dana łotrowi¹ (Łk 23,40–43)

1. Wprowadzenie (kontekst zdarzenia)

Jedynie Łukasz wspomina dwóch przestępców przed sceną ukrzyżowania Jezusa, natomiast inne Ewangelie nie mówią o nich aż do momentu ukrzyżowania. Być może Łukasz pragnął wyjaśnić zamierzone intencje¹. Łukasz w w. 32 nazywa ich złoczyńcami (κακούργοι), a nie bandytami (ληστές) jak w Mk 15,27. Podkreśla to kontrast z Jezusem, sprawiedliwym, którego spotkał ten sam los, mimo że nie popełnił niczego złego.

Po ukrzyżowaniu przywódcy naśmiewali się z Jezusa: „Innych wybawiał, niechże teraz siebie wybawi, jeśli On jest Mesjaszem, Wybrańcem Bożym” (w. 35b). Tytuł „Wybrańiec Boży” (ὁ ἐκλεκτός), interpretowany tutaj jako mesjański, występuje w pieśni Sługi Pańskiego (Iz 42,1). Łukasz wprowadza go także w scenie przemienienia (Łk 9,35).

Druga faza drwin przypisana została żołnierzom: „Szydzili z Niego i żołnierze; podchodzili do Niego i podawali Mu ocet, mówiąc: «Jeśli Ty jesteś królem żydowskim, wybaw sam siebie»” (w. 36–37). Posługują się oni wyrażeniem: Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, zgodnie z oskarżeniem przedstawionym prokuratorowi (w. 3n). Szyderstwo osiąga punkt kulminacyjny w momencie umieszczenia nad głową Jezusa napisu (ἐπιγραφή): „To jest Król Żydowski” (w. 38; por. Mk 15,26).

¹ M.J. Lagrange, *Évangile selon Saint Luc*, Paris 1921, s. 586.

Warto przypomnieć, że jeden z przestępców ukrzyżowanych z Jezusem przyłączył się do drwin, posługując się słowami podobnymi do słów żołnierzy, którzy wzywali Jezusa, by wybawił samego siebie. „Jeden ze złoczyńców, których [tam] powieszono, urągał Mu: «Czy Ty nie jesteś Mesjaszem? Wybaw więc siebie i nas»” (σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς, w. 39). Jezus nie mógł wybawić siebie samego, bowiem Jego życie znajdowało się w rękach Ojca, któremu je oddaje: „Ojcze, w Twoje ręce powierzam ducha mojego” (w. 46).

Jezus nie chciał zachowywać swojego życia już na początku swojego mesjańskiego posłannictwa, gdy był kuszony (Łk 4,9n), tak i teraz doskonale zdawał sobie sprawę, że nie Jego własne życzenia, ale wola Ojca musi się wypełnić. Jednak mógł wybawić tych, których Ojciec „dał mu ze świata” (J 17,6), bowiem Jego królewskim prawem jest zbawiać — oto istota sprawy. Całe dzieło Jezusa — szukanie tego, co zginęło, udzielanie (szczególnie grzesznikom) zbawienia Bożego, uzdrawianie ciała i duszy — jest nadal wypełniane, nawet w ostatniej godzinie Jego życia².

2. Wyznanie dobrego łotra

Towarzysz owego agresywnego przestępcy oskarża go o brak bojaźni Bożej, ponieważ zasługuje na swój los (inaczej niż Jezus). Skoro nie ma nadziei na wybawienie od śmierci, może przynajmniej będzie zbawienie po śmierci. W swojej drugiej interwencji przestępca prosi Jezusa, by okazał mu przychylność, gdy obejmie królowanie w swoim królestwie (Ἰησοῦ μνησθητί μου ὅταν ἔλθῃς εἰς τὴν βασιλείαν σου, w. 42).

Słowo „wspomnij” (μυμνήσχομαι) odpowiada prawie wyłącznie masoreckiemu זכר. W Starym Testamencie podmiotem tego czasownika jest często Bóg. Bóg wspomina pewne osoby i okazuje im łaskę i miłosierdzie. Bóg wspomina Noego (Rdz 8,1), Abrahama (Rdz 19,22), Annę (1 Sm 1,19). Pamięta o swoim przymierzu (Wj 2,24; 6,5), o swojej dobroci (Ps 98,3), swoim miłosierdziu (por. Łk 1,54), o człowieku (Ps 8,5), wspomina grzechy swojego ludu (Oz 8,13), ale także pamięta naszą miłość (Jr 2,2). Tradycyjne izraelskie psalmy skargi proszą Jahwe, by *wspomniał* swój lud, gdyż to jest

² W. Trilling, *La Promesse de Jésus au Bon Larron*, Assemblées de Seigneur 96 (1967) s. 34.

ich zbawieniem (Ps 74,2.18; 79,8; 105,8; 106,45; 137,7). Bóg pamięta! On jest obecny, to jest faktem³.

Spśród autorów Nowego Testamentu Łukasz wydaje się darzyć szczególnym sentymentem słownictwo dotyczące pamięci. W pieśniach z relacji narodzenia, z ich silnym kolorytem starotestamentowym, Łukasz często łączy zbawcze działanie Boga z pamięcią. W pieśni Maryi (Łk 1,54) i pro-roctwie Zachariasza (Łk 1,72) słowo *μνησθῆναι* zostało dodane do proklamacji mesjańskiego wydarzenia jako teologiczne wyjaśnienie: Bóg łaskawie wspominał ludzi. W Łk 16,25 fakt, że Bóg pamięta, objawia się w słowach Jego Posłańca: *τέκνον μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά*. Fakt wspomnienia (*זכר*) stanowi definitywne uznanie zbawczego działania Boga i właśnie w takiej sytuacji dobry łotr modlił się do Jezusa.

Co dziwne, pokutujący przestępca zwraca się do Jezusa, używając Jego imienia, choć wyznaje Jego godność mesjańskiego Króla. Zwrot *εἰς τὴν βασιλείαν* prawdopodobnie odnosi się do inauguracji królewskich rządów Jezusa, które dla Łukasza rozpoczynają się z chwilą wniebowstąpienia i wywyższenia. Prośba łotra dotyczy przyszłego świata. Jak wiemy z literatury apokaliptycznej, nastanie dzień sądu Bożego. Sąd będzie sprawował Mesjasz. Jego chwalebne rządy zbiegną się z pojawieniem się odmienionego wszechświata. Nastąpi zmartwychwstanie sprawiedliwych, którzy będą uczestniczyć w rządach i radości, która została dla nich zarezerwowana od początku świata. Taki obraz nie byłby całkowitą nowością w literaturze żydowskiej (por. *HenEt* 37–71)⁴.

Dlatego łotr prosi Jezusa, by wspomniał go w przyszłości, w chwili paruzji. Jezus w czasie swojej ziemskiej służby często podkreślał bliskość królestwa (Mk 1,15), a nawet jego obecność (Łk 17,20). Triumfalny wjazd do Jerozolimy miał charakter mesjańskiej intronizacji. Łukasz umieszcza obietnicę złożoną Dwunastu w kontekście Ostatniej Wieczery, a słowa łotra na krzyżu umieszczone są w tej samej perspektywie. I.H. Marshall stwierdza: „[...] jest to odniesienie do paruzji Jezusa jako Syna Człowieczego jako przyszłego wydarzenia związanego ze zmartwychwstaniem. Tym samym przestępca uważa Jezusa za kogoś więcej niż mę-

³ J. Corbon, *Le Souvenir ou l'Esprit Saint, Memoire de l'Eglise, Assemblées du Seigneur* 50(1964) s. 42. Zob. też B.S. Childs, *Memory and Tradition in Israel*, London 1962, s. 35–41; O. Michel, *μυμνήσκομαι*, TDNT IV, s. 675–678.

⁴ P. Volz, *Die Eschatologie der Jüdischen Gemeinde im Neutestamentlichen Zeitalter*, Tübingen 1934, s. 21–24.

czennika. Wyraźnie wyraża wiarę w to, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Człowieczym”⁵.

3. Odpowiedź Jezusa

Ἀμήν (σοι λέγω) jest cechą charakterystyczną wypowiedzi Jezusa w Ewangeliach. Występuje 30 razy w Mt, 13 razy w Mk i 6 razy w Łk, choć ten ostatni używa także ἀληθῶς (9,27; 12,44; 21,3) i ἐπ’ ἀληθείας (4,25). W J występuje około 25 razy. Ἀμήν Jezusa potwierdzają własne wypowiedzi Jezusa i czynią je obowiązującymi. Wypowiedzi te zwykle dotyczą królestwa Bożego związanego z osobą Jezusa. Stąd w Ἀμήν poprzedzającym σοι λέγω Jezusa, mamy całą chrystologię w skrócie⁶.

Jezus zostaje obdarzony wiarą łotra, co stanowi widoczny znak zbawczej mocy Jego śmierci. Jezus wysłuchuje tej modlitwy i daje odpowiedź. Przedostatnie słowa na krzyżu: Ἀμήν σοι λέγω, σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ, dzieli się na trzy części. Postaramy się przeanalizować je oddzielnie i zobaczyć, jakie płyną z nich wnioski.

3.1. Dziś (σήμερον)

Wyrażenie „dziś” (היום) użyte jest w Starym Testamencie, szczególnie w księgach historycznych, w celu zasygnalizowania ważnych wydarzeń. Pojawia się wielokrotnie i uroczyście w Pwt, której akcja została umieszczona w ciągu jednego dnia pożegnania Mojżesza, dnia wspomnień i oczekiwania, gdy Izrael stoi na progu Ziemi Obiecanej.

„Dziś” dzieje się to, co znaczące albo wychodzi na jaw (por. Rdz 50,20; Wj 14,13; Pwt 9,3). „Dziś” jest wypełnienie i objawienie zbawienia albo klęski. Jeżeli „dziś” zostanie utracone, zagrożone albo nawet utracone zostaje życie. „Dziś” może być zarówno środkiem, jak i treścią objawienia. Wtedy wysłane zostaje słowo Boże i wtedy na to słowo się odpowiada. „Dziś” to czas decyzji między Bogiem a Jego ludem⁷

Łukasz podąża śladem użycia tego przysłówka w Pwt i umieszcza go w istotnych punktach swojej narracji, by podkreślić w typowo historyczny

⁵ *The Gospel of Luke*, Exeter 1978, s. 872.

⁶ H. Schlier, *ἀμὲν*, TDNT I, s. 337–338.

⁷ E. Fuchs, *σήμερον*, TDNT VII, s. 271.

sposób ich wagę⁸. „Dziś”, o którym mówi Jezus w swoim inauguracyjnym kazaniu w synagodze w Nazarecie (Łk 4,21), to czas, gdy trzeba się opowiedzieć albo za Nim, albo przeciwko Niemu. „Dziś” identyfikuje Chrystusa z przeszłością potwierdzaną przez prorocтва Starego Testamentu, które wypełniają się właśnie w chwili, gdy ludzie Go słuchają. Jest to „dziś” zbawienia (Łk 4,18) oferowanego wszystkim, którzy słyszą Chrystusa. W ten sposób Jezus połączony zostaje z historią, a przy tym jest ciągle trwającym „dziś” spełnienia obietnic Bożych dla jego ludu. Jest to „dziś”, które wskazuje na obecność królestwa i panowania Bożego w Jezusie Chrystusie⁹

Eschatologiczny czas zbawienia to „dziś”, to „teraz” (νῦν). „Dziś” w ustach Jezusa w krytycznym momencie jego śmierci obok łotra wskazuje, że zrealizował się okres oczekiwania i nadziei. Dla przyszłej eschatologii łotra Jezus stał się najbliższą, możliwą do zrealizowania nadzieją — „dziś” ukazuje jego istotne znaczenie.

We wszystkich fragmentach, o których mowa, Jezus posługuje się tym terminem, by ukazać, że era zbawienia stała się rzeczywistością (por. Łk 2,11; 4,21; 5,26; 12,28; 19,11). Jednak w Łk 23,43 zauważamy pewien konflikt, gdy porównamy go z innym nauczaniem Jezusa, które sugeruje, że Jezus „zstąpił” do Hadesu (Dz 2,31; Mt 12,40; Rz 10,7; por. 1 P 3,18n), albo z poglądem, że Jezus wstąpił do nieba dopiero po zmartwychwstaniu. E. Ellis widzi tutaj zestawienie obecnej i przyszłej eschatologii. Sugeruje dalej, że „dziś” należy bardziej rozumieć jako czas po zmartwychwstaniu. Uważa, że taką interpretację mogliby przyjąć patrystyczni komentatorzy, którym trudno jest pogodzić wkroczenie Jezusa do niebiańskiego raju z jednoczesnym zejściem do „serca ziemi”¹⁰.

Myślę, że wyjaśnienie Ellisa jest mniej przekonujące. Wydaje się, że nie bierze on pod uwagę znaczenia „dziś” w teologii Łukasza. Kiedy Jezus powiedział „dziś” do umierającego łotra, sygnalizował mu, że bliska jest era zbawienia. To właśnie „dziś” nadało pozytywne znaczenie przestępczemu życiu i historii łotra. Choć było to „dziś” przed zmartwychwstaniem, kiedy

⁸ Częstotliwość z jaką występują przysłowki *σήμερον* i *νῦν* ukazuje ich znaczenie w teologii Łukasza. Częstość użycia wskazuje na fakt, że czas zbawienia rozpoczął się wraz z przyjściem Chrystusa. „Dziś” występuje 11 razy w Łk i 8 razy w Dz, 8 razy w Mt i raz w Mk. Teksty typowe dla Łukasza to: Łk 2,11; 4,21; 5,26; 13,32n; 19,5; 22,61; 23,43. Zob. J. Drury, *Tradition and Design in St. Luke's Gospel*, London 1976, s. 70–71.

⁹ W. Grundmann, *σύν — μετά*, TDNT VII, s. 774. Również P. Grelot, „*Aujourd'hui tu seras avec moi dans le Paradis*”, RB 74(1967) s. 206.

¹⁰ E. Ellis, *Present and Future Eschatology in Luke*, NTS 12(1965–66) s. 36–41.

Jezus nie otrzymał jeszcze królestwa, oznaczało początek radości dla dobrego lotra. Jest to „dzis” wypełnienia z zawartą w nim ideą *hic et nunc*.

3.2. *Będziesz ze mną [w raju] (μετ' ἐμοῦ ἔσθ)*

W powyższym wyrażeniu nie ma niczego mistycznego. Jest to po prostu relacja interpersonalna, połączona bezpośrednio z takim samym doświadczeniem egzystencji. W Biblii znajdujemy boskie obietnice: „jestem z tobą”, „będę z tobą” W *LXX* jest to zawsze oddawane za pomocą μετὰ z dopełniaczem, a Nowy Testament idzie tą samą drogą. Boża obietnica, że będzie z ludźmi, odnosi się do ich ziemskiego życia i dalej. Determinuje ona ludzkie działanie, dodaje adresatom sił i odwagi, by podejmowali trudne, a nawet beznadziejne przedsięwzięcia. Nakazuje im czekać cierpliwie na Boże działanie i ufnie trwać, mimo przeciwności.

Zasadniczy przedmiot boskiej obietnicy to fakt, że Bóg jest z nami, a my jesteśmy z Bogiem. Jezus jako Syn Boży i w swoim jednostkowym człowieczeństwie jest: „Bogiem z nami” (Mt 1,23). Nie dziwi zatem definicja z Ewangelii Jana — Jego relacji z Ojcem — za pomocą wyrażenia podobnego do omawianego tutaj: „A Ten, który Mnie posłał, jest ze Mną: nie pozostawił Mnie samego” (J 8,29). To właśnie ten bliski związek pozwolił Jezusowi z zadziwiającą poufałością nazywać Boga — *Abba*¹¹.

Przyimki σύν i μετὰ używane są na opisanie uczniostwa. Wyróżniają się na tle, które ukazuje, że Nowy Testament prezentuje człowieka jako zdecydowanie zdeterminowanego przez swoje przebywanie z innymi. Łukaszowe użycie tych przysłówków wskazuje na wielką wagę, jaką do nich przywiązywał. Ponad połowa występowania σύν w Nowym Testamencie znajduje się w Łk. W przypowieści o dwóch synach (Łk 15,11–32) σύν występuje 3 razy. Jezus powołuje Dwunastu (ἵνα ᾖσιν μετ' αὐτοῦ — Mk 3,14) do uczestniczenia w Jego cierpieniu (Mt 26,38.40) i mówi, że powinni się od Niego uczyć i dzielić z Nim Jego dzieło. W chwili zaparcia się Piotr zostaje oskarżony o to, że jest uczniem — słowami, że był „z” Jezusem (Łk 22,59). Piotr przysiągł wcześniej, że jest gotowy cierpieć i umrzeć z Jezusem (Łk 22,33)¹².

Jezusowi w Jego podróży zawsze towarzyszą uczniowie (Łk 22,14). Przy Ostatniej Wieczerzy, w czasie przekazywania królestwa, Jezus powie-

¹¹ J. Jeremias, *Abba. Studien sur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*, Göttingen 1966, s. 15n.

¹² Grundmann, σύν — μετὰ, s. 794.

dział do swoich uczniów: „Wyście wytrwali przy Mnie w moich przeciwnościach” (Łk 22,28). To właśnie ten rodzaj bliskiej obecności towarzysza pomaga lepiej poznać samego siebie i nawiązać bliższą więź z Bogiem. W ten sposób Piotr w Dz 10,41 widział wartość świadectwa apostołskiego, mówiąc: „Nie całemu ludowi, ale nam, wybranym przez Boga uprzednio na świadków, którzyśmy z Nim jedli i pili po Jego zmartwychwstaniu” (συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ).

Przysłówki te mają szczególne znaczenie przy posiłkach, bowiem posiłek tworzy wspólnotę. Jezus jada z celnikami i grzesznikami. Jego przeciwnicy gorszą się tym (Łk 5,2; 15,2; Mk 2,16; Mt 9,10n). Uczniowie w drodze do Emaus zapraszają swojego nieznanego gościa do społeczności stołu (Łk 24,29n). Wspólnota uważała Wieczерzę Pańską za społeczność ze zmartwychwstałym Panem i obchodziła ją w oczekiwaniu na nadchodzący posiłek w królestwie Bożym.

Więź Jezusa z uczniami była Jego darem dla nich. Wysyłając uczniów na misję apostołską, Jezus powiedział do nich: „a oto Ja jestem z wami (μεθ' ὑμῶν) przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20). Ta sama idea stanowi także treść modlitwy Jezusa po zmartwychwstaniu (J 17,24).

Sam św. Paweł nalegał na taki związek z Chrystusem we wszystkich aspektach jego tajemnicy. Na początku swoich listów posługuje się przyimkiem σύν i czasownikami połączonymi z σύν, które wszędzie wskazują modelowanie zgodne z Chrystusowym wydarzeniem. Zwrot σύν Χριστῷ występuje 12 razy: „umarliśmy razem z Chrystusem” (Rz 6,8; Kol 2,20), „razem z Nim pogrzebani” (Rz 6,4; Kol 2,12), „z Chrystusem powstali z martwych” (Kol 3,1; Ef 2,6). Wiele stwierdzeń Pawła — „z Chrystusem” — odnosiło się do wspólnoty, do wszystkich jej członków, ale nadzieja Pawła w Flp 1,23 dotyczy jego osobistego „bycia z Chrystusem”. Stąd wyrażenie „z Chrystusem” oznacza w tym konkretnym tekście osobistą więź między Chrystusem a apostołem (por. także Ga 2,20; Flp 3,8; 4,13)¹³.

Istnieje wielka różnica między czasem, kiedy Jezus obiecał zbawienie umierającemu łotrowi a czasem, gdy Paweł wyraził swoją nadzieję w obliczu śmierci. W międzyczasie miało miejsce zmartwychwstanie Jezusa, które zainaugurowało przyszły wiek i sprawiło, że raj teologii apokaliptycznej

¹³ J. Dupont, *Σύν Χριστῷ. L'union avec le Christ suivant Saint Paul*, Louvain 1952, s. 92n; Grundmann, σύν — μετά, s. 781.

stał się nieprzydatny. Dusze sprawiedliwych nie muszą już pozostawać w żadnym raju. Teraz od chwili śmierci są z Chrystusem, czekając na zmartwychwstanie i tajemnicę życia wiecznego¹⁴. W swoim komentarzu do Łk 23,43 św. Ambroży wyraził głęboki sens tej sceny:

Wspaniały przykład nawrócenia, którego należy poszukiwać, bowiem przebaczenie udzielone zostało łotrowi tak szybko, a łaska przewyższyła jego prośby, gdyż Pan zawsze udziela ponad to, o co go prosimy. Ten właściwie prosił, by Pan wspomniał na niego, gdy przyjdzie do jego królestwa. Ale Pan rzekł do niego: „Zaprawdę, zaprawdę powiadam ci: Dziś będziesz ze mną w raju” *Vita est enim esse cum Christo; ideo ubi Christus, ibi vita, ibi regnum*¹⁵

Nowotestamentowe użycie $\sigma\upsilon\nu$ i $\mu\epsilon\tau\acute{\alpha}$ ukazuje, że zbawienie dokonuje się przez uczestnictwo w losie Chrystusa i w takim przebywaniu „z” Nim, w którym Bóg związuje się z człowiekiem. $\text{Μετ' } \acute{\epsilon}\mu\omicron\upsilon$ Jezusa do łotra jest zapewnieniem zbawienia ze względu na jego wyznanie wiary i nawrócenie. Zbawienie dla Łukasza sprowadza się ostatecznie do przebywania z Jezusem.

3.3. Raj ($\acute{\epsilon}\nu$ τῷ παραδείσῳ)

Παράδεισος to stare perskie słowo oznaczające ogród, park. Termin został przyjęty jako hebrajskie (פֶּרְדִּים) i aramejskie (פֶּרְדִּימָא). Był używany w LXX przy tłumaczeniu zwrotu „ogród Eden” jako (עֵדֶן, Rdz 2,8n). Z powodu grzechu raj został utracony (Rdz 3,23), ale nadal istniała nadzieja, że zostanie dla całego ludu Bożego odzyskany (Ez 36,35; Iz 51,3)¹⁶

Wyraźna koncepcja końca czasów jako restauracji raju staje się jasna w literaturze apokaliptycznej (por. *Testament Lewiego* 18,10). Raj reprezentował wtedy pośrednie mieszkanie, gdzie Bóg zgromadzi świętych, by oczekiwali na dzień sądu, zmartwychwstanie i przyszłe życie. W czasach Nowego Testamentu miejsce to często jest odróżniane od królestwa zmarłych (שְׁאוֹל — Szeol)¹⁷

¹⁴ Grelot, „*Aujourd'hui tu seras avec moi dans le Paradis*”, s. 210.

¹⁵ Ambroży, *Expositio Evangelii Sec. Lucam*, PL 15,1834. Ten komentarz Ambrożego cytowany był przez wielu komentatorów. Zob. A. Plummer, *The Gospel of St. Luke*, Edinburgh 1977, s. 535; Lagrange, *Évangile selon Saint Luc*, s. 391.

¹⁶ J. Jeremias, *παράδεισος*, TDNT V, s. 765n.

¹⁷ Szeol (שְׁאוֹל) była to ciemna pieczara, rodzaj uniwersalnego grobu takiego, jak $\acute{\alpha}\delta\eta\varsigma$ (Hades), gdzie nic się nie dzieje. Jego mieszkańcami są zmarli, wyblakłe cienie, zamknięte za bramą i kratami. Z Szeolu nie ma wyjścia. Czasem wydaje się on tylko metaforycznym odpowiednikiem grobu. Obrazowe migawki znajdujemy w Iz 14,3–21 i Ez 32,17–32 (por. Hi 17,13–16; 24,19n). W czasach Nowego Testamentu istniało

W przypowieści o bogaczu i Łazarzu (Łk 16,19–31) Jezus posłużył się przykładami ze współczesnej literatury apokaliptycznej, by przekazać swoje poselstwo słuchaczom. Bogacz zostaje pogrzebany w Hadesie, Łazarza natomiast aniołowie przenoszą na łono Abrahama w raju; oznaczałoby to, że Jezus znajdzie się z dobrym łotrem w raju tak, jak Abraham i patriarchowie. Dobry łotr mówi w zasadzie o przyszłych, mesjańskich rządach Jezusa, ale Jezus precyzyjnie określa eschatologiczną perspektywę, która obejmuje Jego zmartwychwstanie¹⁸.

Śmierć dla Jezusa nie oznacza żadnego rodzaju unicestwienia albo snu, jakie popularna opinia przypisywała umarłym. Dusz patriarchów w raju nie można uważać za zniewolone śmiercią, bowiem Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba „nie jest [Bogiem] umarłych, lecz żywych” (Łk 20,38; por. Mk 12,26–27). Raj to ogólna nazwa nadana miejscu, gdzie człowiek doświadcza szczęścia, nawet jeżeli nie oznacza ono jeszcze nieba, do którego Chrystus wkroczy trzy dni później¹⁹.

Św. Augustyn uważa, że słowo „raj” wypowiedziane przez Chrystusa znaczy, iż raj jest tam, gdzie jest Bóg, a obecność Boża jest powszechna.

Dlatego Chrystus musiał słusznie powiedzieć: „Dzisiaj będziesz ze mną w raju”, ponieważ, zgodnie z jego niskim stanem jako człowieka, musiał tego dnia ciałem znaleźć się w grobie, a duszą w Hadesie, ale zgodnie ze swoją boską niezmiennością nigdy raju nie opuścił, bowiem On zawsze jest wszędzie²⁰.

Przejęty faktem, jak łotr mógł wejść do nieba przed zmartwychwstaniem Jezusa, św. Bonawentura szczegółowo przebadał problem semantyczny. Uważa on, że „będziesz w raju” nie oznacza „w niebie, dokąd nikt przed Chrystusem nie wstąpił, ale w pełną szczęśliwości wizję Boga”. Potem wymienia różne znaczenia, jakie słowo „raj” mogło mieć w Piśmie²¹.

dwojakiem użyciu słowa „Hades/Szeol” Według późniejszych poglądów oznacza ono tylko tymczasowe miejsce pobytu dusz bezbożnych. Zob. G.F. Moore, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of the Tannaim*, II, Massachusetts 1927, s. 287–322; J. Jeremias, *ζῆλος*, TDNT I, s. 146–147; Strack-Billerbeck IV, s. 1016–1165.

¹⁸ Grelot, „*Aujourd'hui tu seras avec moi dans le Paradis*”, s. 204.

¹⁹ Tamże, s. 204.

²⁰ Augustyn, *De Genesi ad Litteram*, PL 34,483.

²¹ Bonawentura, *Evangelii S. Lucae Expositio. Opera Omnia*, Paris 1967, Col. 214 B – 215 A.

C.G. Montefiore,²² idąc śladem J. Weissa²³, uważa, że według Łukasza dusza Jezusa udała się do nieba bezpośrednio po śmierci. Pogląd ten został uznany za drugorzędny i ustępujący przeważającemu pogładowi, że Jezus zstąpił do Hadesu. Wyjaśnienie A. Loisy, mniej radykalne, prowadzi prawie do takiego samego wniosku: raj to nie przyszłe królestwo, ani niebo z teologii chrześcijańskiej, lecz miejsce, które w przypowieści o bogaczu nazwane jest „łonem Abrahama”²⁴.

I wreszcie musimy stwierdzić, że raj w Łk 23,43 jest to miejscem, które przyjmuje sprawiedliwych po ich śmierci. Jest to stan przebywania z Jezusem. Jest to miejsce otwarte nawet dla całkowicie zgubionego człowieka wiszącego na krzyżu. Jezus jest tym, który przywrócił utracony raj Adama (Rdz 3,23), a przez jego skuteczną śmierć stał się dostępny dla dusz odkupionych.

4. Podsumowanie — ocena moralnej postawy nawróconego łotra i jej przesłanie dla grzeszników

Dobry łotr prawdopodobnie przewidział przyszłe królestwo, którego Chrystus po zmartwychwstaniu będzie głową. W odpowiedzi Chrystus mówi o wspanialszej rzeczywistości, niż był nią przedmiot prośby. To nie w przyszłości, ale już dzisiaj musi on być z Chrystusem.

Odpowiedź Chrystusa nabiera większej wartości, gdy umieścimy ją w ogólnym kontekście trzeciej Ewangelii — Ewangelii zbawienia i miłosierdzia. Pan poszukuje grzeszników (Łk 9,10). Przygotował dla nich prawdziwe przywileje (Łk 15,7–10.24.32). Ewangelia Łukasza jest Ewangelią wspaniałych aktów przebaczenia: grzesznicy (Łk 7,36–50), Zacheuszowi (Łk 19,1–10), urzędnikom (Łk 23,43)²⁵.

Druga grupa słów Jezusa na krzyżu sankcjonuje i staje się ukoronowaniem epizodu nawrócenia dobrego łotra. W Łk 23,45 rozdarcie zasłony świątynnej jest samo w sobie wyraźnym symbolem zerwania Starego Przymierza i otwarcia utraconego raj dla pokutujących grzeszników. Obietnica Jezusa

²² *The Synoptic Gospels*, London 1927, s. 672.

²³ *Die Schriften des Neuen Testament*, Göttingen 1906, s. 481.

²⁴ A. Loisy (*Les Évangiles Synoptiques*, II, Paris 1976, s. 173) wyjaśnia, że lono Abrahama nie jest stanem przejściowym, lecz ostatecznym.

²⁵ E. Osty, *Évangile selon Saint Luc*, *Bible de Jérusalem*, Paris 1948, s. 22. Zob. też E. Cothenet, *Paradis*, *Supplement au Dictionnaire de la Bible*, IV, Paris 1960, s. 1214.

złożona dobremu łotrowi stanowi uroczyste obwieszczenie nowej ekonomii, w której utracone prawa zostają na nowo przywrócone²⁶ Bóg nie porzuca człowieka, który go odrzuca. Na wszystkie wyrządzone mu krzywdy, całą haniebną przemoc, Jezus odpowiedział tylko cierpliwością i milczeniem. Bóg obficie odpląca każdemu, kto nigdy nie chwieje się w swojej wierze (por. Mt 10,32). Dobry łotr, inaczej niż rozwścieczony tłum rzucający słowa pełne odrażającego sarkazmu, zwraca się do Jezusa wiszącego na krzyżu z szacunkiem, uznając go za króla, wierząc w przyszłe panowanie Tego, z którego teraz drwi cały świat. Jego śmiałość i bezpośredniość spotyka się natychmiast z zapewnieniem królewskiej nagrody. Św. Augustyn pisze, że „łotr przewyższył apostołów, bowiem wierzył w chwili, gdy oni utracili odwagę” (PL 36,847).

Nie można utracić nadziei na nawrócenie grzeszników, gdyż Bóg nie pragnie śmierci grzesznika, a raczej tego, by się nawrócił i żył (por. Ez 18,23). Śmierć dobrego łotra jest tego pocieszającym przykładem. Historia dwóch łotrów jest prorocza. Obaj mieli dostęp do tej samej łaski nawrócenia, ale tylko jeden ją przyjął. Przedmiot modlitwy dobrego łotra jest bardzo skromny: nie prosi on o to, by mógł zasiadać po prawicy albo lewicy Jezusa w Jego królestwie (por. Mk 10,40; Mt 20,20–28). Nie modli się nawet o uwolnienie od zbliżającej się śmierci na krzyżu. Prosi tylko o to, by Jezus wspomniał go w swoim królestwie. Jego pragnienia są szlachetne i skromne, a modlitwa stanowi wzór modlitwy chrześcijańskiej.

Dobry łotr otrzymał nie tylko przebaczenie grzechów, ale także uświęcenie. Sytuacja została całkowicie odwrócona: od przestępczego życia do gorliwego męczeństwa. W Mt 21,31 Jezus powiedział, że „celnicy i nierządnicę wchodzi przed wami do królestwa niebieskiego” Nawrócenie i śmierć łotra były pierwszym wypełnieniem tego proroczego ostrzeżenia. Pierwszym nowotestamentowym świętym jest były bandyta i mamy podstawy do tego, by przypuszczać, że zajmuje on poczesne miejsce w królestwie Jezusa,²⁷ jak dowodzi J.B. Bossuet:

Bracia moi, chlubię się w radości. Moje serce wypełnia radość na widok wiary tego świętego łotra. Umierający widzi umierającego Jezusa i prosi go o życie. Powieszony widzi ukrzyżowanego Jezusa i mówi do niego o jego królestwie. Jego

²⁶ L. Leloir, *Hodie mecum eris in Paradiso* — *Lk 23,43*, *Revue Diocésaine de Namur* 13(1959) s. 473.

²⁷ Tamże, s. 478.

oczy widzą tylko krzyże, ale jego wiara dostrzega tylko tron. Jakaż to wiara i jaka nadzieja!²⁸

W całej Ewangelii św. Łukasza i w Ewangelii męki i zmartwychwstania fragment ten w szczególnym sensie zasługuje na nazwę „Ewangelii”²⁹ Jest to radosna wieść o wyzwalającej sile śmierci Jezusa, wieść nadziei i obietnicy, która wznosi się ponad śmierć ucznia. Powołanie Zbawiciela pojawia się już na początku jego życia Mesjasza (Łk 2,11) i Jezus pozostaje mu wierny aż do końca.

Umrzeć, patrząc na Jezusa i w Nim pokładając nadzieję, to jest prawdziwie zbawienie, uwolnienie od ciemności śmierci. Umrzeć w społeczności z Nim w Jego życiu, oto poselstwo małej Ewangelii w wielkiej ewangelii Jezusa Mesjasza, Wybranego, Zbawiciela. Królowanie Jezusa jest skuteczne, boskie i faktyczne. Nie jest On Królem, by wybawić samego Siebie, jak oczekiwali tego niewierzący, ale by wybawić tych, którzy w Niego wierzą.

Promesse donnée au fourbe (Lc 23,40–43)

RÉSUMÉ

La bon fourbe a probablement prévu le royaume de l'avenir, dont le Christ après sa résurrection deviendra le maître. En réponse, le Christ parle d'une plus grande encore merveilleuse réalité que celle dont il est question. Ce n'est pas dans l'avenir mais des aujourd'hui même qu'il doit être avec le Christ.

La réponse du Christ acquiert une plus grande valeur au cas où on l'a placerait dans le cadre de la troisième évangile, „évangile du salut et de la miséricorde” Dieu recherche les pécheurs (Lc 9,10). Il leur a préparé de véritables privilèges (Lc 15,7–10). L'évangile de Luc est un évangile de merveilleux actes de pardon: de la pécheresse (Lc 7,36–50), de Zacharie (Lc 19,1–10) et des fonctionnaires (Lc 23,43).

La deuxième partie des paroles de Jésus sur la croix sanctionne et couronne l'épisode du bon fourbe. Dans Lc 24,45 la déchirure du voile des fêtes est par soi-même le symbole distinct de la rupture de l'ancienne alliance ainsi que de l'ouverture du paradis perdu pour les pécheurs pénitents. La promesse de Jésus faite au bon fourbe devient une proclamation solennelle d'une nouvelle économie où les droits perdus seront à nouveau restitués. Dieu n'abandonne pas l'homme qui l'a rejeté. En réponse à tous les outrages et ignobles violences qu'il a supporté, Jésus n'a fait preuve que de patience et silence.

²⁸ *Sermon pour l'Exaltation de la Sainte Croix. Oeuvres Complètes*, Paris 1840, s. 499.

²⁹ W. Trilling, *Le Christ, Roi Crucifié — Lc 23,35–43*, Assemblée du Seigneur 65(2973) s. 64.

Dieu récompensera amplement tout ceux qui n'auront pas chancelé dans leur foi (Mt 10,32). Le bon fourbe, d'une autre façon que la foule enragée jetant des paroles pleines de répugnant sarcasme, se tourne vers Jésus suspendu sur la croix et avec respect reconnaît qu'il est le Seigneur — croyant en son prochain règne dont maintenant se moque le monde entier. Sa audace et sa proximité a été immédiatement récompensée par la garantie d'une récompense royale.